

MIKLÓS PÉTER: A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYOK HIEDELEMVILÁGÁRÓL ÉS VALLÁSI ÉLETÉRŐL

A MAGYARORSZÁGI ROMÁK NEM ALKOTNAK HOMOGEN ETNIKAI CSOPORTOT, ILLETVE EGYSÉGES ÉS PONTOSAN KÖRÜLHATÁROLHATÓ TÁRSADALMI RÉTEGET. A HAZÁNKBAN ÉLŐ CIGÁNYSÁG KÖRÉBEN TÖBB MINT EGY TUCAT ELTÉRŐ NYELVI ÉS KULTURÁLIS HAGYOMÁNYOKKAL RENDELKEZŐ CSOPORTOT KÜLÖNBÖZTET MEG A SZAKIRODALOM.⁴⁵

A KÁRPÁT-MEDENCEI CIGÁNY KÖZÖSSÉGEK AZ ELMÚLT ÉVSZÁZADOKBAN KÜLÖNBÖZŐ IDŐPONTBAN ÉRKEZTEK ERRE A TERÜLETRE, S ENNEK A TÉNYNEK SAJÁT „BELSŐ” RÉTEGZŐDÉSÜKBEN ÉS TAGOLÓDÁSUKBAN IS VANNAK NYOMAI. A MAGYARORSZÁGI ROMÁK TEHÁT CSAK „KÍVÜLRŐL”, (ETNO)POLITIKAI ÉRTELEMBEN (LÁSD A CIGÁNY KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK INTÉZMÉNYÉT) ALKOTNAK EGYSÉGET, „BELÜLRŐL” SZÁMOS NYELVI, KULTURÁLIS, GAZDASÁGI ÉS VALLÁSI TÖRÉSVONAL VÁLASZTJA EL AZ EGYES CSOPORTOKAT. ÉPPEN EBBŐL KIINDULVA NAGYON NEHÉZ HIEDELEMVILÁGUKRÓL ÉS VALLÁSI SZOKÁSAIKRÓL ÁLTALÁNOS ÉRVÉNYŰ MEGÁLLAPÍTÁSOKAT TENNI, S EMIATT DOLGOZATOMBAN CSUPÁN MOZAIKSZERŰEN, NÉHÁNY EDDIG MEGJELENT SZAKTANULMÁNY ALAPJÁN MUTATOM BE AZ EGY-EGY MAGYARORSZÁGI ROMA KÖZÖSSÉGBEN MEGFIGYELHETŐ, A CIGÁNY NÉPI VALLÁSOSSÁGHOZ ÉS HAGYOMÁNYOS HIEDELEMVILÁGHOZ KÖTÖDŐ JELENSÉGEKET.

ROSTÁS FARKAS GYÖRGY ÉS KARSAI ERVIN SZERINT A CIGÁNYOK SZEMLÉLETMÓDJÁNAK, VILÁGKÉPÉNEK MEGKERÜLHETETLEN ÉS LÉNYEGI FONTOSSÁGÚ RÉSZÉ A TRANSZCENDENCIA. EMIATT MINDENNAPJAIBAN (PÉLDÁUL TALÁLKOZÁSKOR, BÚCSÚZÁSKOR, ILLETVE POHÁRKÖSZÖNTŐK ÉS ÁLDOMÁSOK ALKALMÁVAL STB.) MIND A VERBALITÁS, MIND A MENTALITÁS SZINTJÉN ÁLLANDÓAN JELEN VAN AZ ISTENSÉG. NOHA ISTEN NEVÉT GYAKRAN EMLEGETIK, A ROMÁK A SZÓ VALLÁSSZOCIOLÓGIAI ÉRTELMEBEN NEM TARTOZNAK AZ INTÉZMÉNYES VALLÁSGYAKORLÁSSAL ÉLŐK KÖZÉ. MISÉRE, ISTENTISZTELETRE, TEMPLOMBA – PERSZE A NEM ELHANYAGOLHATÓ SZÁMÚ KIVÉTELTŐL ELTEKINTVE, AMELYRŐL A KÉSŐBBIEKBEN RÉSZLETESEBBEN ÍROK MAJD – NEM JÁRNAK RENDSZERESEN. LEGTÖBBJÜK – HASONLÓAN A TÖBBSÉGI MAGYARSÁGHOZ – CSAK AZ EMBERÉLET FORDULÓIHOZ KAPCSOLÓDÓ RÍTUSOK (KERESZTELÉS, ESKÜVŐ, TEMETÉS) ALKALMÁVAL KERÜL KAPCSOLATBA AZ EGYHÁZZAL ÉS A VALLÁSI ÉLET INTÉZMÉNYEIVEL.⁴⁶

AZ EURÓPÁBAN ÉLŐ CIGÁNYSÁG SZABADSÁGOT SZERETŐ ÉLETMÓDJÁT ÉS SAJÁTOSAN KELETI GONDOLKODÁSÁT AZ ELMÚLT SZÁZADOKBAN NAGYMÉRTÉKBEN MEGŐRIZTE, NOHA EZ ELLEN AZ ŐKET BEFOGADÓ – VAGY ÉPPEN KIREKESZTŐ – ÁLLAMOK GYAKRAN ADMINISZTRATÍV ÚTON LÉPTEK FEL.⁴⁷

⁴⁵ Székely, 2011. 8–11.

⁴⁶ Rostás-Farkas – Karsai, 1992. 17–18.

⁴⁷ Vö. Fraser, 2000. 128–175.

A VALLÁSI ÉLET TERÜLETÉN AZONBAN MÁS VOLT A HELYZET. ÉPPEN KELETIES, A NYUGATI EMBER SZÁMÁRA ARCHAİKUSABB MENTALITÁSUK MIATT FONTOSNAK TARTOTTÁK RENDEZNI ÉS SZABÁLYOZNI AZ ISTENNEL VALÓ KAPCSOLATUKAT. EZÉRT VISZONYLAG GYORSAN BEOLVADTAK A TÖBBSÉGI TÁRSADALOM KERESZTÉNY FELEKEZETEINEK VALAMELYIKÉBE, S ÍGY EGYSZERRE KERÜLTEK KÖZEL A VALLÁSGYAKORLÁS INTÉZMÉNYES (TEMPLOM, ISKOLA STB.) ÉS SZEMÉLYI (LELKÉSZEK, PAPOK, TANÍTÓK STB.) KERETEIHEZ. MAGYARORSZÁGON A ROMÁK TÖBBSÉGE A KATOLIKUS EGYHÁZ HÍVE, BÁR SOKAN KÖZÜLÜK PROTESTÁNS (FŐLEG REFORMÁTUS) FELEKEZET, ILLETVE NEOPROTESTÁNS KISEGYHÁZ (PÉLDÁUL AZ ADVENTISTÁK KÖZÖSSÉGE) TAGJAI. A ROMÁK TRADICIONÁLIS INDIAI GYÖKERŰ VALLÁSI ESZMÉIKET ÉS HIEDELMEIKET - LEGALÁBB RÉSZBEN - SZINKRETIZÁLTÁK AZ EURÓPAI KERESZTÉNY VALLÁSOK TANÍTÁSAIVAL. EZT A JELENSÉGET MEGALAPOZTA A KERESZTÉNYSÉG (ELSŐSORBAN A KATOLICIZMUS) AZON TÖREKVÉSE, HOGY A NEOFITA HÍVEK HAGYOMÁNYAIT INTEGRÁLJA SAJÁT RENDSZERÉBE, EZZEL OLYAN FOGALMI KÉSZLETET ÉS PARADIGMÁT TEREMTVE, AMELY AZ ÚJSÜTETŰ KERESZTÉNYEK SZÁMÁRA KEVÉSBÉ IDEGEN.⁴⁸

AZ EURÓPAI KATOLIKUS CIGÁNYOK EGYIK VÉDŐSZENTJE SZENT SÁRA (KÁLI SÁRA, FEKETE SÁRA), AKINEK PROVENCE-I SÍRJÁHOZ, A FÖLDKÖZI-TENGER PARTJÁN LÉVŐ KÉTEZER LAKOSÚ SAINTES-MARIES-DE-LA-MER-BE ÉVENTE TÖBB EZER NYUGAT-EURÓPAI ROMA HÍVŐ ZARÁNDOKOL EL. A DÉL-FRANCIAORSZÁGI TELEPÜLÉS RÉGI KEGYHELY, HISZEN A HELYI LEGENDA SZERINT A JÉZUS HALÁLÁT ÉS FELTÁMADÁSÁT MEGTAPASZTALÓ MÁRA MAGDOLNA, MÁRIA SZALOMÉ ÉS MÁRIA JAKOBINA A SZENTFÖLDRŐL EGYIPTOMON KERESZTÜL ODAMENEKÜLT ÉS OTT TELEPEDETT LE. A HÁROM MÁRIA - AKIKRŐL KÉSŐBB A FALUT ELNEVEZTÉK - SÖTÉTBŐRŰ (VÉLHETŐEN EGYIPTOMI) SZOLGÁLÓJA VOLT SÁRA. AZ ASSZONYT - AKIT UGYAN SZENTTÉ NEM AVATTAK, DE AZ APOSTOLI SZENTSZÉK HIVATALOSAN IS ENGEDÉLYEZTE NYILVÁNOS TISZTELETÉT - VALÓSZÍNŰLEG BŐRSZÍNE ÉS ELNEVEZÉSE (KÁLI) MIATT VÁLASZTOTTA PATRÓNÁJÁUL A CIGÁNYSÁG, MIVEL EMLÉKEZTETHETTE AZ INDIAI KÁLI ISTENNŐRE. KÁLI A HINDU MITOLÓGIÁBAN SIVA FELESÉGÉNEK, PÁRVATINAK EGYIK MEGNYILVÁNULÁSI FORMÁJA, AKI RAKTAVIJA DÉMONNAL MEGKÜZDVE, ANNAK VÉRCSEPPJEIT LENYELVE MEGVADULT ÉS ÖLDÖKLÉSBE KEZDETT. AZ HALÁL ÉS ÚJJÁSZÜLETÉS INDIAI ISTENNŐJÉT EMIATT FEKETE ARCCAL, NYAKÁN KOPONYÁKBÓL KIRAKOTT LÁNCCAL, KEZÉBEN LEVÁGOTT EMBERI FEJJEL ÁBRÁZOLJÁK. KALKUTTAI TEMPLOMÁBAN ÉS BENGÁLIAI SZENTÉLYEIBEN MA IS - EGYETLENKÉNT A HINDU PANTEON ISTENEI KÖZÜL - VÉRES ÁLDOZATOT MUTATNAK BE (AZ ÁLDOZATI KECSKE VÉRÉT AJÁNLIJÁK FÖL) NEKI.

A MAGYARORSZÁGI, VALAMINT A KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPAI ROMÁK KÖRÉBEN NAGY ÜNNEP SZENT GYÖRGY NAPJA (ÁPRILIS 24.). EZ AZ ÜNNEP MIND A TERMÉSZET (ÉVSZAKOK VÁLTOZÁSA) RENDJÉNEK, MIND A GAZDASÁGI ÉVNEK JELES IDŐPONTJA, HISZEN A TAVASZ VISSZAVONHATATLAN MEGÉRKEZTÉT MUTATJA, UGYANAKKOR A GAZDÁLKODÁSBAN IS FONTOS, MERT A LEGTÖBB HELYEN A NYÁRI MUNKÁKRA

⁴⁸ Rostás-Farkas – Karsai, 1992. 19–20.

EKKOR SZEGŐDTEK EL, AZ ÁLLATOKAT EZEN A NAPON HAJTOTTÁK KI A LEGELŐKRE. A MAGUKAT TÖBBNYIRE ALKALMI IDÉNYMUNKÁBÓL ELTARTÓ ÉS A TERMÉSZETHEZ JÓVAL KÖZELEBB ÉLŐ, VÁNDORLÓ ÉLETMÓDOT FOLYTATÓ MAGYARORSZÁGI CIGÁNYOK SZÁMÁRA IS EZEK AZ OKOK TETTÉK FONTOSSÁ A NAPOT. ÁM SÁRKÁNYÖLŐ SZENT GYÖRGY LEGENDÁJÁNAK IS VAN PÁRHUZAMA AZ INDAI HITVILÁGBAN: INDRA ISTEN KEGYETLEN HARCBAN GYŐZTE LE ÉS VETTE FEJÉT A GONOSZ AHINAK, SUSHMA DÉMON KÍGYÓJÁNAK. INDRA ALAKJÁT ÉS TÖRTÉNETÉT ALKALMAZTÁK TEHÁT KERESZTÉNY TARTALOMMAL SZENT GYÖRGY ÉS A SÁRKÁNY KÜZDELMÉRE, AMELY A JÓ (ISTENI) ÉS A GONOSZ (SÁTÁNI) ERŐK HARCÁNAK ARCHETIPIKUS TÖRTÉNETE.

A KATOLIKUS CIGÁNYOK SZENTKULTUSZÁBAN KIEMELT SZEREP JUT SZŰZ MÁRIÁNAK, AKI SZÁMUKRA NEM PUSZTÁN A KERESZTÉNY MEGVÁLTÓ ÉDESANYJA, DE TÁGABB ÉRTELEMBEN AZ ANYASÁGNAK, A GYERMEKET ÓVÓ GONDOSKODÁSNAK ÉS A CSALÁDNAK A SZIMBÓLUMA. A CIGÁNYOK TÁRSADALMI RENDJE HAGYOMÁNYOSAN MATRIARCHÁLIS VOLT. NAPJAINKIG IS MEGFIGYELHETŐ AZ A HAGYOMÁNYOS ROMA CSALÁDSZERKEZET, AMELYBEN A GYERMEK ELLÁTÁSA KIZÁRÓLAG AZ ANYA FELADATA, S AZ APA CSAK AKKOR FOGLALKOZIK AZ UTÓDDAL, AMIKOR AZ MÁR SEGÍTSÉGÉRE LEHET, TEHÁT MÁR KVÁZI FELNÖTTNEK SZÁMÍT. SAJÁTOS ÉS SZOMORÚ TÁRSADALOMTÖRTÉNETI ÉS SZOCIOLÓGIAI OKOK MIATT - SZÁMOS ESETBEN MÉG NAPJAINKBAN IS - A CIGÁNY CSALÁDOKBAN A GYERMEKKOR RÖVID, S A FIATALOKAT NAGYON HAMAR A FELNÖTTEK KÖZÉ SOROLJÁK, NOHA SEM BIOLÓGIA, SEM PSZICHOLÓGIAI ÉRTELEMBEN NEM AZOK, ÉRTHETŐ TEHÁT, HOGY NAGYON MEGBECSÜLIK AZ ANYAI GONDOSKODÁST, S EZT VETÍTIK KI A GYERMEKÉT GONDOZÓ, NEVELŐ ÉS VÉGÜL ELVESZÍTŐ SZŰZ MÁRIA ALAKJÁRA. 49

A ROMÁK HIVATALOS VÉDŐSZENTJE A KATOLIKUS EGYHÁZBAN BOLDOG CEFERINO VÉRTANÚ, AKIT II. JÁNOS PÁL PÁPA 1997. MÁJUS 4-ÉN AVATOTT BOLDOGGÁ ÉS ÁLLÍTOTT PÉLDAKÉPÜL A KERESZTÉNY ROMÁK ELÉ. CEFERINO GIMÉNEZ MALLA (1861-1936) SPANYOLORSZÁGI CIGÁNY LÓKERESKEDŐ VOLT, AKI ERKÖLCSSŐS ÉLETÉVEL, IGAZMONDÁSÁVAL, SZOCIÁLIS ÉRZÉKENYSÉGÉVEL ÉS BUZGÓ VALLÁSOSSÁGÁVAL (AMELY TÖBBEK KÖZÖTT ABBAN NYILVÁNULT MEG, HOGY MINDENNAP JÁRT MISÉRE, RENDRE UTASÍTOTTA A KÁROMKODÓKAT) SZERZETT MAGÁNAK TEKINTÉLYT. A SPANYOL POLGÁRHÁBORÚ IDEJÉN A KOMMUNISTÁK ÜLDÖZTÉK - SŐT SOK HELYEN IRTOTTÁK - A KATOLIKUS PAPOKAT, APÁCÁKAT, SZERZETESEKET. CEFERINO - CIGÁNY NEVÉN: EL PELÉ (A BÁTOR) - 1936 AUGUSZTUSÁBAN AZ ARAGÓNIAI BARBASTRÓBAN EGY FIATAL PAP VÉDELMERE KELT. ÉMIATT KIVÉGEZTEK. AMIKOR MEGKÉRDEZTÉK TŐLE, VAN-E NÁLA FEGYVER, IGENNEL FELELT ÉS MEGMUTATTA RÓZSAFÜZÉRÉT, KIVÉGZÉSEKOR PEDIG AZT KIÁLTOTTA: „ÉLJEN KRISZTUS KIRÁLY!”⁵⁰

⁴⁹ Vö. Rostás-Farkas – Karsai, 1992. 6–7.

⁵⁰ Székely, 2011. 88–94.

BOLDOG CEFERINO TISZTELETÉT A KATOLIKUS EGYHÁZ TUDATOSAN ÉPÍTI A MAGYAR AJKÚ CIGÁNYSÁG KÖRÉBEN. 2010 NOVEMBERÉBEN ERDŐ PÉTER BÍBOROS, PRÍMÁS, ESZTERGOM-BUDAPESTI ÉRSEK ÁLDOTTA MEG SZOBRÁT (KOSZTICS LÁSZLÓ ROMA FAFARAGÓ MŰVÉSZ ALKOTÁSÁT) BUDAPESTEN, A JÓZSEFVÁROSI PLÉBÁNIAEMLOMBAN.⁵¹ UGYANCSAK JÓZSEFVÁROSBAN A KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS A KERÜLETI ÖNKORMÁNYZAT CEFERINO TISZTELETÉRE EMELT KÁPOLNA ÉPÍTÉSÉT HATÁROZTA EL 2011 TAVASZÁN, AMELYNEK HELYSZÍNE A GOLGOTA TÉR (AHOL KORÁBBAN MÁR ÁLLT EGY KÁPOLNA, AMIT A KOMMUNISTA DIKTATÚRA 1971-BEN LEROMBOLTATOTT). A ROMA VÉRTANÚ NEVÉT VISELI A VÁCI EGYHÁZMEGYE CIGÁNYPASZTORÁCIÓS KÖZPONTJA, ANNAK ALAPÍTVÁNYA, VALAMINT A KOMLÓI KATOLIKUS ÓVODA. 2011 NOVEMBERÉBEN PEDIG A KÁRPÁTALJAI (UKRAJNAI) BEREGÚJFALU CIGÁNYTELEPÉN MAJNEK ANTAL MUNKÁCSI KATOLIKUS PÜSPÖK A BOLDOG CEFERINO EMLÉKÉRE ÉPÜLŐ KÁPOLNA ALAPKÖVÉT TETTE LE, AMELY EGY ÉV ALATT EL IS KÉSZÜLT, S A FŐPAP 2012 OKTÓBERÉBEN FELSZENTELTE.⁵² 2012. JANUÁR 1-JÉVEL BALÁS BÉLA KAPOSVÁRI PÜSPÖK EGYHÁZMEGYÉJE CIGÁNY HÍVEINEK LELKIPÁSZTORI ELLÁTÁSÁRA MEGALAPÍTOTTA A BOLDOG CEFERINO PLÉBÁNIÁT.⁵³

A ROMA HIEDELEMVILÁGBAN A MAGYAR FOLKLÓR ÁLTAL SZÁMON TARTOTT ALAKOK (TÁLTOSOK, GARABONCIÁSOK STB.) MELLETT KÜLÖNÖS, A HINDU MITOLÓGIA SZELLEMVILÁGÁVAL ROKONSÁGOT MUTATÓ LÉNYEK IS VANNAK. SZÁMOS TERMÉSZETI (VIHAR, BETEGSÉG STB.) ÉS TÁRSADALMI (PL. HIVATALOS- VAGY BÜNTETŐÜGYEK) JELENSÉGNEK VAN KÜLÖN SZELLEME, DÉMONA, AMELYEK JÓINDULATÁNAK MEGNYERÉSE, ILLETVE MEGJELENÉSÉNEK ELKERÜLÉSE FONTOS.⁵⁴ A BABONÁK ÉS A MÁGIKUS CSELEKMÉNYEK NAPJAINKBAN IS MEGHATÁROZÓ RÉSZÉT ALKOTJÁK A CIGÁNY SZEMLÉLETMÓDNAK: A RONTÁS, A SZEMMEL VERÉS, AZ ÁTOK ROMÁK ÁLTAL VESZEDELMESENEK VÉLT PRAKTIKÁI MELLETT A SZERELMI VARÁZSLÁS ÉS AZ ESKÜ SZOKATLANUL KOMOLY JELENTŐSÉGGEL BÍR.⁵⁵ SZINTÉN KELETI ELEM A ROMA GONDOLKODÁSBAN, HOGY AZ ELKÖVETETT BŰNÖK ÉS A KIMONDOTT SZAVAK (PÉLDÁUL HAZUGSÁGOK VAGY AZ ÁTOKFORMULÁK) VISSZAHÁRAMLANAK. EZ AZ INDIAI KARMIKUS GONDOLKODÁSBÓL ERED, AMELYNEK ALAPJA, HOGY MINDEN CSELEKEDTÜNK KÖVETKEZMÉNNYEL JÁR, S A SZÁMTALAN AKARATLAGOS VAGY ÉPPEEN AKARATTALAN TETT (KÖZÖTTÜK A JÓ ÉS ROSSZ CSELEKEDETEK EGYENSÚLYBAN VANNAK ÉS KIOLTJÁK EGYMÁST) KÖRFORGÁSA ADJA AZ EMBERI ÉLET ÉS A VILÁGMINDENSÉG (MINT ÉLETEK ÉS ÚJBÓLI MEGTESTESÜLÉSEK RENDSZERE) DINAMIKÁJÁT.

A ROMÁK TÖBBFÉLE EREDETMONDÁT ADNAK ÁT NEMZEDÉKRŐL NEMZEDÉKRE. AZ EGYIK SZERINT MÉG AZ ŐSIDŐKBEN EGY ASSZONY KÜLÖNBÖZŐ MAGVAKAT REJTEGETETT. MIVEL AZ EMBEREK FÉLTEK TŐLE ÉS BOSZORKÁNYNAK TARTOTTÁK, MEGTÁMADTÁK, A NAP AZONBAN MAGÁHOZ EMELTE. MIKÖZBEN

⁵¹ „Éljen Krisztus király!” – Szobrot kap a cigányok szentje. *Magyar Kurír*, 2011. november 1.

⁵² Új kápolna épül Beregújfalun. *Magyar Kurír*, 2011. november 30.

⁵³ Két új plébánia a Kaposvári Egyházmegyében. *Magyar Kurír*, 2011. december 16.

⁵⁴ Rostás-Farkas – Karsai, 1992. 102–113.

⁵⁵ Oláh, 2001. 17–22.

EMELKEDETT, A MAGOK KIESTEK KÖTÉNYÉBŐL: FÁK, VIRÁGOK, ERDŐK NÖTTEK BELŐLÜK, NÉHÁNYBÓL AZONBAN KIS FEKETE CSECSEMŐ LETT, AKIKRE AZÓTA IS A NAP VISEL GONDOT. ŐK A CIGÁNYOK ŐSEI. EGY MÁSIK LEGENDA SZERINT A TEREMTŐ ISTEN AGYAGBÓL GYÚRTA AZ EMBEREKET, AKIKET AZTÁN KEMENCÉBEN SÜTÖTT KI: AZ ELSŐ ADAG NEM SÜLT MEG ELÉGGE, FEHÉR LETT, A MÁSODIK ADAG TÚL SOKÁIG VOLT A KEMENCÉBEN, FEKETÉRE SÜLT, CSAK A HARMADIK LETT „SZÉP BARNA” - TŐLE EREDNEK A ROMÁK.⁵⁶ DE NEMCSAK A CIGÁNYSÁG EREDETÉRŐL, HANEM BIZONYOS ÁLLATOK SZÁRMAZÁSÁRÓL IS ŐRIZNEK HIEDELMEKET. A SÜNDISZNÓ KAPCSÁN AZ AZ EREDETTÖRTÉNET, HOGY A RÉGI EGYIPTOMBAN EGY SZENT HELYEN A PAPOK A TEMPLOM KERTJÉBEN PARÁZNÁLKODTAK EGYMÁSSAL. ISTEN EZT MEGLÁTTA ÉS BŰNÜKÉRT SÜNDISZNÓVÁ VÁLTOZTATTA ŐKET, S HOGY ILYEN TEVÉKENYSÉGÜKET NE IS FOLYTATHASSÁK - MÉG „EGYMÁSHOZ SE FÉRJENEK” - SZÚRÓS, TÜSKÉS HÁTUK LETT. A TEKNŐSBÉKÁT IS ISTEN TEREMTETTE: AMIKOR EGYSZER A FÖLDÖN JÁRT - TARTJA A CIGÁNY HAGYOMÁNY - EGY ASSZONY ÉPPEN KENYERET DAGASZTOTT A TEKNŐBEN. ISTEN KÉRTE, HOGY ADJA NEKI BELŐLE LEGALÁBB AZT, AMIT A TEKNŐ ALJÁRÓL KIKAPAR, ÖSSZEGYÚR ÉS MEGSÜT. A KENYÉR ÉS A BODAG IS ELKÉSZÜLT, AZONBAN AZ UTÓBBI OLYAN FINOMRA SIKERÜLT, HOGY AZ ASSZONY SAJNÁLTA ODAADNI, EZÉRT INKÁBB ELBÚJT A TEKNŐ ALÁ. ISTEN EMIATT AZZAL SÚJTOTTA, HOGY A NEHÉZ TEKNŐT ÁLLANDÓAN VISELNI KELL A HÁTÁN - AZ Ő UTÓDAI A TEKNŐSBÉKÁK.⁵⁷

MINT KORÁBBAN EMLÍTETTEM, A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYOK NAGY RÉSE KATOLIKUS. AZ ÉSZAKKELETI ORSZÁGRÉSZBEN ÉLŐK PEDIG A KATOLICIZMUSON BELÜL A GÖRÖG SZERTARTÁSÚ KATOLIKUS EGYHÁZHOZ TARTOZNAK. A NYÍREGYHÁZA SZÉKHELYEL MŰKÖDŐ HAJDÚDOROGI GÖRÖG KATOLIKUS PÜSPÖKSÉG A SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI - MÁTÉSZALKÁTÓL TÍZ KILOMÉTERRE FEKVŐ - HODÁSZON MÁR AZ 1940-ES ÉVEKBEN KÜLÖN EGYHÁZKÖZSÉGET SZERVEZETT ÉS ÖNÁLLÓ KÁPOLNÁT ÉPÍTTETETT A CIGÁNYTELEPEN ÉLŐ HELYI ROMÁK SZÁMÁRA. MINT OLÁH JUDIT KUTATÁSAIBÓL KIDERÜL, AZ 1982 ÉS 1981 KÖZÖTT OTT LELKIPÁSZTORKODÓ SÓJA MIKLÓS ELŐBB AZ UTCÁN, MAJD MAGÁNHÁZAKNÁL, KÉSŐBB AZ 1949-BEN FÖLSZENTELT ÉS 1968-BAN KIBŐVÍTETT KÁPOLNÁBAN FOGLALKOZOTT A HODÁSZI CIGÁNYOKKAL. (KÜLÖN KÁPOLNA LÉTESÍTÉSÉRE AZÉRT VOLT SZÜKSÉG, MERT A FALU MAGYAROK ÁLTAL LÁTOGATOTT GÖRÖG KATOLIKUS TEMPLOMÁBA A ROMÁK NEM NAGYON JÁRTAK.) A KERESZTÉNY VALLÁSON KÍVÜL ÍRÁS-OLVASÁST, ÉNEK-ZENÉT ÉS ALAPVETŐ HIGIÉNIAI ISMERETEKET IS TANÍTOTT NEKIK, VALAMINT SPORTKÖRT SZERVEZETT SZÁMUKRA ÉS ELVEZETTE ŐKET A MÁRIAPÓCSI KEGYHELY SZEPTEMBERI BÚCSÚÜNNEPÉRE, AMELY ALKALOMMAL EGÉSZEN NAPJAINKIG A REGGEL NYOLC ÓRAI SZENTMISÉT A ROMA ZARÁNDOKOKNAK MUTATJÁK BE. SÓJA MIKLÓS LEFORDÍTOTTA

⁵⁶ Székely, 2011. 12–13.

⁵⁷ Rostás-Farkas – Karsai, 1992. 80–81.

CIGÁNY NYELVRE A GÖRÖG KATOLIKUSOK ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS-FÉLE LITURGIÁJÁT, S SAJÁT NYELVÜKÖN MISÉZETT ÉS PRÉDIKÁLT NEKIK.⁵⁸

HODÁSZON A CIGÁNY EGYHÁZKÖZSÉG ÚJ TEMPLOMÁT 1995. MÁJUS 28-ÁN SZENTELTE FÖL GIOVANNI CHELI BÍBOROS (AKKOR MÉG PÜSPÖK, Vatikáni DIPLOMATA, A VÁNDORLÓK ÉS ÚTONLÉVŐK PÁPAI TANÁCSÁNAK VEZETŐJE). SZIMBÓLUMÉRTÉKŰ, HOGY A KATOLIKUS EGYHÁZ MAGAS RANGÚ FŐPAPJA VÉGEZTE A SZERTARTÁST. AZ APOSTOLI SZENTSZÉK EZZEL EGYRÉSzt A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYPASZTORÁCIÓ JELENTŐSÉGÉT MUTATTA, MÁSRÉSzt RÁVILÁGÍTOTT A „VÁNDORLÓ ÉLETMÓDOT” ÉLŐ KATOLIKUS KÖZÖSSÉGEK - AMELYEN A HODÁSZI CIGÁNYOKÉ IS VOLT, HISZEN NOHA „LETELEPEDTEK”, NEM KEVEREDTEK A MAGYAR TEMPLOM HÍVEIVEL - SPECIÁLIS SPIRITUÁLIS ADOTTSÁGAIRA ÉS IGÉNYIRE.

A HODÁSZI GÖRÖG KATOLIKUS ROMÁK KALENDÁRIUMÁBAN AZ ÉV FORDULÓJÁNAK ÜNNEPE KÜLÖNÖSEN JELES IDŐSZAK. SZILVESZTER ÉS ÚJÉV NAPJÁN A HELYIEK A PROFÁN, FRIVOL ÜNNEPSÉGNEK ÉPPÚGY TERET ADNAK, MINT A SZAKRÁLIS, KONTEMPLATÍV RÍTUSOKNAK. AZ ÉV UTOLSÓ NAPJÁT KÖZÖS DISZNÓVÁGÁSSAL KEZDIK, MAJD A HÚST A KÖZÖSSÉGI HÁZBAN EGYÜTT FELDOLGOZZÁK ÉS ELFOGYASZTJÁK. A NAP ÜNNEPI FOGÁSA A HAGYOMÁNYOS CIGÁNY ÉTEL, A TÖLTÖTT KÁPOSZTA (AMIT ÍNSÉGESEBB IDŐBEN NEM HÚSSAL, HANEM ÖRÖLT KUKORICÁVAL, ILLETVE RIZZSEL TÖLTÖTTEK). DÉLUTÁN A TEMPLOMBAN RÉSZT VESZNEK AZ ÉV VÉGI HÁLAADÁSON, MAJD KÖVETKEZIK A SZILVESZTERI MULATSÁG. ÉJFÉLKOR NEM A MAGYAR HIMNUSZT ÉNEKLIK, HANEM CIGÁNY KESERGŐKET DALOLNAK ÉS HALOTTAIKRA EMLÉKEZNEK. MÁSNAP DÉLELŐTT JÉZUS KÖRÜLMETÉLÉSE ÉS NAGY SZENT BAZIL ÓKORI EGYHÁZATYA ÜNNEPÉNEK ALKALMÁBÓL MISÉRE MENNEK, MAJD FOLYTATJÁK AZ ÚJ ESZTENDŐT KÖSZÖNTŐ KOCCINTÁSOKAT ÉS JÓKÍVÁNSÁGOKAT.⁵⁹ ARCHAIKUS TRADÍCIÓ A PROFANITÁSNAK ÉS A SZAKRALITÁSNAK EZ A SZIMBIÓZISA: MIRCEA ELIADE SZERINT A VALLÁSI HIEDELMEK LEGŐSIBB RÉTEGÉBEN AZ ÉV FORDULÓIHOZ KÖTÖDŐ RÍTUSREND, A TÖRTÉNELEM ÉS AZ IDŐBELISÉG EGYES SZAKASZHATÁRAIHOZ KAPCSOLÓDÓ SZOKÁSRENDSZER A VILÁG ÉS AZ EMBER TEREMTÉSÉNEK ÚJBÓLI ÁTÉLÉSE, EZZEL PEDIG A MINDENNAPOK - A TÖRTÉNELEM ÉS A TÁRSADALOM - SZAKRALIZÁLÁSA (HISZEN A TEREMTÉS, AZ ÉLET MINDIG ISTENI, TRANSCENDENS EREDETŰ).⁶⁰

A CIGÁNYOK HALOTTAIKRÓL NEM PUSZTÁN A NAPTÁRI ÉV FORDULÓJÁN EMLÉKEZNEK MEG, HANEM VALAMENNYI NAGY KERESZTÉNY ÜNNEP (KARÁCSONY, HÚSVÉT, PÜNKÖSD) ALKALMÁVAL. A ROMÁK HALOTTKULTUSZA KÜLÖNÖSEN GAZDAG, S AZT AZ ŐSÖK TISZTELETÉNEK EGYIK FORMÁJAKÉNT ÉLIK MEG. A BÁCS-KISKUN MEGYEI KISKUNFÉLEGYHÁZA- A LOVÁRI TÖRZS DUDUMESHTYI NEMZETSÉGÉHEZ TARTOZÓ - OLÁH CIGÁNYAINAK TEMETKEZÉSI SZOKÁSAIT BANÓNÉ AJTAI TERÉZIA DOLGOZTA FEL. A

⁵⁸ Oláh, 2011. 10–16. (A cigány nyelvű liturgia szövege: 82–96.)

⁵⁹ Oláh, 2011. 29–32.

⁶⁰ Vö. Eliade, 2006. 81–140.

KISKUNFÉLEGYHÁZI CIGÁNYOK A HALOTTAT A HÁZNÁL, EGYKORI LAKÓHELYÉN RAVATALOZZÁK FEL. OTT TÖBB NAPIG VIRRASZTANAK MELLETTE (ROKONOK, BARÁTOK, ISMERŐSÖK, DE SZOMSZÉDOK, SŐT IDEGENEK, KOLDUSOK IS), MIKÖZBEN IMÁDKOZNAK ÉRTE ÉS CIGÁNY MESÉKET MONDANAK. ÚGY TARTJÁK, FONTOS A HALOTT „JÓ KIVIRRASZTÁSA”, MERT AKKOR NEM AKAR MAJD VISSZATÉRNI ÉS NYUGALMAT TALÁL A TÚLVILÁGON. A TEMETÉS IS DÍSZES ÉS ÜNNEPÉLYES: LOVASKOCSIVAL VISZIK A HALOTTAT, SOK VIRÁGGAL ÉS KOSZORÚVAL DÍSZÍTIK A KOCSIT ÉS A SÍRT. A SZÉPEN FELÖLTÖZTETETT HALOTT MELLÉ KEDVELT SZEMÉLYES TÁRGYAIT, RUHADARABJAIT IS ELTEMETIK, VALAMINT PÉNZT, ÉS HA DOHÁNYZOTT, CIGARETTÁT, HA SZERETTE AZ ITALT, PÁLINKÁT ADNAK MELLÉ „AZ ÚTRA”. A HALOTTAIKAT CSAK NAPNYUGTA UTÁN ENGEDIK ELTEMETNI, LASSAN ÉS ÓVATOSAN LEENGEDNI A KRIPTÁBA, AMIRE AZÉRT VAN SZÜKSÉG, MERT NEM A PUSZTA FÖLDRE HELYEZIK A KOPORSÓT ÉS FÖLÉ SEM TESZNEK FÖLDET, ÚGY TARTJÁK, AZ NYOMNÁ A HALOTT MELLKASÁT. A TEMETÉSEN ÉS

A HALOTTI TORON RÉSZTVEVŐKNEK BŐVEN ADNAK ITALT A HOZZÁTARTOZÓK (A HELYI HAJLÉKTALANOK AZÉRT SZERETNEK CIGÁNY TEMETÉSRE JÁRNI, MERT OTT KEDVÜKRE BÁRMENNYIT IHAHNAK). A MÁSODIK HALOTTI TORT A TEMETÉS UTÁN HAT HÉTTTEL TARTJÁK, AHOVÁ SZEGÉNY MAGYAROKAT (GÁDZSÓKAT) HÍVNAK - PÉLDÁUL HAJLÉKTALANOKAT, IDŐSEK OTTHONÁNAK LAKÓIT -, AKIKNEK AZ ELHUNYT KEDVENC ÉTELÉT SZOLGÁLJÁK FEL, S ILYENKOR A HALOTTNAK IS TERÍTENEK, ÚGY TARTJÁK, EKKOR „ESZIK MEG A HALOTT LELKÉT”. EGY ÉVVEL KÉSŐBB KERÜL SOR A HARMADIK TORRA. ENNEK KEZDETÉN A KÖZVETLEN HOZZÁTARTOZÓK, ZENÉSZEK ÉS NÉHÁNY NEM CIGÁNY MEGHÍVOTT KIMENNEK A TEMETŐBE ÉS A SÍRNÁL ELJÁTSSZÁK AZ ELHUNYT KEDVENC NÓTÁIT ÉS ESZNEK-ISZNAK „A LELKÉBŐL”. EZUTÁN A HALOTT HÁZÁNÁL MULATNAK (EKKOR MÁR A FÉLEGYHÁZI CIGÁNY KÖZÖSSÉG MINDEN TAGJÁT MEGHÍVJÁK): BOGRÁCSOS PÖRKÖLTET ESZNEK, ISZNAK ÉS ÉNEKELNEK. A TEMETÉSEN NAGY TISZTELETTEL BÁNNAK A KATOLIKUS PAPPAL, A HALOTTÉRT TÖBBSZÖR IS MISÉT MONDATNAK, S MIVEL NINCS ÁLLANDÓ KAPCSOLATUK AZ EGYHÁZZAL, ILYENKOR FIZETIK KI TÖBB ÉVRE AZ EGYHÁZI ADÓT ÉS JÓ ELŐRE AZ ÉVFORDULÓS MISÉK STÓLADÍJÁT IS. ÚGY TARTJÁK, EGY ÉV ELTELTÉVEL A HALOTT MÁR NEM TÉR VISSZA, S ONNANTÓL MÁR A HÁZA, VAGYONA IS ELADHATÓVÁ VÁLIK.⁶¹ MAGYARORSZÁGON

A REFORMÁTUS FELEKEZETNEK SZINTÉN SOK A ROMA HÍVE, SŐT LELKÉSZEI KÖZÖTT IS TALÁLUNK CIGÁNYT. A ROMUNGRO SZÁRMAZÁSÚ REFORMÁTUS LELKÉSZ, TÓTH JÓZSEF A HAJDÚ-BIHAR MEGYEI GÁBORJÁN LELKIPÁSZTORAKÉNT SZOLGÁL 1994 ÓTA. HÍVEINEK EGYNEGYEDE ROMA, BÁR - MINT FOGALMAZ A TISZTELETES - A „HELYBÉLI CIGÁNYOK FÉLIK AZ ISTENT, DE INKÁBB A BABONÁS HIEDELMEKHEZ KÖTŐDNEK, NEM AZ EGYHÁZHOZ. KARÁCSONY KIVÉTELÉVEL NEM JÁRNAK TEMPLOMBA”.⁶² TÓTH JÓZSEF SOHA NEM TAGADTA CIGÁNY EREDETÉT. SZÁRMAZÁSA ÉS BŐRSZÍNE

⁶¹ Banóiné Ajtai, 2006. 59–81.

⁶² Czene, 2009.

MIATT VOLT IS GONDJA A REFORMÁTUS EGYHÁZBAN, AHOL AZ EGYES GYÜLEKEZETEK PRESBITEREI MAGUK VÁLASZTJÁK LELKÉSZÜKET. VOLT OLYAN HELY, AHOL MEG SEM HALLGATTÁK LELKIPÁSZTORI PÁLYÁZATÁT PUSZTÁN AZÉRT, MERT ROMA. MAGYAR ÉS CIGÁNY REFORMÁTUS HÍVEI FELÉ EGYARÁNT NYITOTT, HISZEN - MINT MONDJA - „MINDANNYIAN KRISZTUS ARCÁT HORDOZZUK”.⁶³

A KISEGYHÁZAK KÖZÜL A HETEDNAPI ADVENTISTA FELEKEZETBEN SZÁMOS CIGÁNY HÍVŐ VAN, ELSŐSORBAN A GÁBOR-CIGÁNYOK KÖRÉBŐL. A „GÁBOROK” AZ OLÁH CIGÁNYOK KELDERÁS TÖRZSÉHEZ TARTOZNAK. A FÉRFIAK JELLEGZETESEN NAGYKARIMÁJÚ FEKETE KALAPOT HORDANAK ÉS BAJUSZT VISELNEK, AZ ASSZONYOK BŐ SZOKNYÁBAN, SZÍNES INGEKBN ÉS KENDŐBEN JÁRNAK. KEDVELIK A PRESZTÍZSTÁRGYAKAT: HAGYOMÁNYOSAN AZ EZÜST ÉTKÉSZLET, POHARAK, KANNÁK VOLTAK A GAZDASÁGI EREJÜKET ÉS TÁRSADALMI HELYZETÜKET KIFEJEZŐ TÁRGYAIK, NAPJAINKBAN JÓ MINŐSÉGŰ INGEK ÉS ZAKÓK, DRÁGA ÉS MÁRKÁS ÓRÁK, VALAMINT AZ ÚJ, NYUGATI - NÉMET GYÁRTÁSÚ - AUTÓK VETTÉK ÁT A HELYÜKET. A MAROS MEGYEI (ROMÁNIAI, ERDÉLYI) NYÁRÁDKARÁCSONFALVA „SZOMBATOS” CIGÁNYAINAK JELENLEGI VISZONYAITÓL SIMON ZOLTÁN ÍRT DOKTORI ÉRTEKEZÉSÉBEN. A SZOMBATTARTÓ KERESZTÉNY KISEGYHÁZHOZ TARTOZÓ CIGÁNYOK EREDETILEG A NYÁRÁD FOLYÓ ALSÓ VIDÉKÉRŐL SZÁRMAZNAK, DE SZÁMOS MAGYARORSZÁGI NAGYVÁROSBAN ÉLNEK, ÍGY SZEGEDEN, BUDAPESTEN, DEBRECENBEN, BÉKÉSCSABÁN, AHOL AKTÍV TAGJAI A HETEDNAPI ADVENTISTA GYÜLEKEZETNEK. KERESKEDŐ, VÁSÁROZÓ TEVÉKENYSÉGET FOLYTATNAK, DE AZ ADVENTIZMUS SZIGORÚ ELŐÍRÁSAIT (PÉLDÁUL TILOS A MUNKA PÉNTEK ESTÉTŐL VASÁRNAP HAJNALIG, TILOS AZ ALKOHOL FOGYASZTÁSA ÉS DOHÁNYZÁS) KOMOLYAN BETARTJÁK. VALLÁSI ÉLETÜKKEL IS TÁRSADALMI PRESZTÍZSÜKET AKARJÁK KIFEJEZNI, VALAMINT - ÉPPEN EBBŐL KÖVETKEZŐEN - ELLENSÚLYOZNI A CIGÁNYSÁGRÓL ÉS A KERESKEDŐ ROMÁKRÓL KIALAKULT NEGATÍV SZTEREOTÍPIÁKAT. KULTURÁLIS ÉRTELEMBEN IS ELŐNYÖS SZÁMUKRA A NEOPROTESTÁNS ADVENTISTA FELEKEZETHEZ VALÓ TARTOZÁS, HISZEN SOKAN KÖZÜLÜK ÉPPEN A BIBLIA OLVASÁSÁNAK IGÉNYE MIATT TANULNAK MEG ÍRNI ÉS OLVASNI.⁶⁴

ÖSSZESEGÉBEN ELMONDHATÓ, HOGY AZ ÉVSZÁZADOKON ÁT EURÓPÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON ÉLŐ ROMÁK KULTURÁLIS HAGYOMÁNYAIKAT, SAJÁTOSAN KELETIES NÉPSZOKÁSAIKAT ÉS VALLÁSI HIEDELMEIKET JÓRÉSZT MEGŐRIZTÉK, ILLETVE AZOKAT A TÖBBSÉGI KÖRNYEZET KERESZTÉNY SZOKÁSRENDJÉBE TÖBBÉ-KEVÉSBE BEILLESZTETTÉK. A DOLGOZATOMBAN BEMUTATOTT PÉLDÁK JÓL ILLUSZTRÁLJÁK, HOGY A MAGYARORSZÁGI ROMA KULTÚRA VALLÁSI DIMENZIÓJA IS ÉRTÉKES ÉS SOKSZÍNŰ, S HOGY A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYSÁG SZELLEMI ÖRÖKSÉGE MILYEN EREDMÉNYESEN INTEGRÁLJA A TÖBB EZER ÉVES INDAI TRADÍCIÓKAT A KERESZTÉNY RÍTUSOKKAL ÉS A MAGYAR NÉPHAGYOMÁNYOKKAL.

⁶³ Korniss – Závada, 2011. 42–47.

⁶⁴ Simon, 2011. 184–202.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BANÓNÉ AJTAI TERÉZIA (2006): TEMETKEZÉSI HAGYOMÁNYAINK. A KISKUNFÉLEGYHÁZI OLÁH CIGÁNYOK TEMETKEZÉSI SZOKÁSAI. (A SZERZŐ KIADÁSA,) KECSKEMÉT.

CZENE GÁBOR (2009): A CIGÁNY TISZTELETES, AKI KRISZTUST HIRDETI MINDEN NÉPNEK. *NÉPSZABADSÁG*, 2009. DECEMBER 25. [HTTP://NOL.HU/NOLLER/20091224-TISZTELETES](http://nol.hu/noller/20091224-tiszteletes) [2012. DECEMBER 20.]

ELIADE, MIRCEA (2006): AZ ÖRÖK VISSZATÉRÉS MÍTOSZA. FORD. PÁSZTOR PÉTER. OSIRIS KIADÓ, BUDAPEST.

„ÉLJEN KRISZTUS KIRÁLY!” - SZOBROT KAP A CIGÁNYOK SZENTJE. *MAGYAR KURÍR*, 2011. NOVEMBER 1. [HTTP://WWW.MAGYARKURIR.HU/EN/NODE/648](http://www.magyarkurir.hu/en/node/648) [2012. DECEMBER 20.]

FRASER, ANGUS (2000): A CIGÁNYOK. FORD. BENEDEK PÉTER, VERECKEI ANDREA, ZALOTAY MELINDA. OSIRIS KIADÓ, BUDAPEST.

KÉT ÚJ PLÉBÁNIA A KAPOSVÁRI EGYHÁZMEGYÉBEN. *MAGYAR KURÍR*, 2011. DECEMBER 16. [HTTP://WWW.MAGYARKURIR.HU/HIREK/KET-UJ-PLEBANIA-KAPOSVARI-EGYHAZMEGYEBEN](http://www.magyarkurir.hu/hirek/ket-uj-plebania-kaposvari-egyhazmegyeben) [2012. DECEMBER 20.]

KORNISS PÉTER - ZÁVADA PÁL (2011): EGY SOR CIGÁNY. HUSZONNÉGY MAI MAGYAR. CORVINA KIADÓ, BUDAPEST.

OLÁH JUDIT (2001): A HODÁSZI CIGÁNYOK VALLÁSI ÉLETE. ROMOLÓGIAI KUTATÓINTÉZET, SZEKSZÁRD. (STUDIA MINORITATUM, 2.)

ROSTÁS-FARKAS GYÖRGY - KARSAI ERVIN (1992): A CIGÁNYOK HIEDELEMVILÁGA. CIGÁNY TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI TÁRSASÁG, BUDAPEST.

SIMON ZOLTÁN (2011): AZ ALSÓ-NYÁRÁRDMENTE TELEPÜLÉSEINEK VALLÁSI ÉLETE. A VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK VISZONYRENDSZERÉNEK NÉPRAJZI-ANTROPOLÓGIAI VIZSGÁLATA. DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS. DEBRECEN.

[HTTP://GANYMEDES.LIB.UNIDEB.HU:8080/DEA/BITSTREAM/2437/127074/7/SIMON_PHD-T.PDF](http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/127074/7/simon_phd-t.pdf)

[2012. DECEMBER 20.]

SZÉKELY JÁNOS (2011): CIGÁNY NÉPISMERET. SZENT ISTVÁN TÁRSULAT, BUDAPEST.

ÚJ KÁPOLNA ÉPÜL BEREGÚJFALUN. *MAGYAR KURÍR*, 2011. NOVEMBER 30.

[HTTP://KURIR.KATOLIKUS.HU/HIREK/UJ-KAPOLNA-EPUEL-BEREGUJFALUN](http://kurir.katolikus.hu/hirek/uj-kapolna-epuel-bereguifalun) [2012. DECEMBER 20.]